

DẠY ĐỌC HIỂU VĂN BẢN THÔNG TIN Ở LỚP 10 THEO ĐẶC TRƯNG THỂ LOẠI

Bùi Thanh Vân*, Hoàng Thị Huyền Trang**, Dương Thị Trinh**, Vũ Thị Ngọc Quỳnh**, Bùi Thị Thanh Thảo**

*Giáo viên TiH-THCS-THPT Việt Úc, TPHCM

**Khoa Ngữ văn, Trường Đại học Sư phạm TPHCM

Tóm tắt: Xác định đối tượng nghiên cứu là phương pháp dạy học đọc hiểu văn bản thông tin trong sách giáo khoa Ngữ văn 10, chúng tôi chủ yếu sử dụng phương pháp nghiên cứu tài liệu và điều tra bằng bảng hỏi để xác định cơ sở lý luận và thực tiễn của việc dạy học đọc hiểu thể loại này ở trường THPT. Từ đó, chúng tôi đề xuất các biện pháp, khảo nghiệm tính cấp thiết và khả thi của những đề xuất nhằm nâng cao hiệu quả dạy học đọc hiểu văn bản thông tin ở trường THPT theo đặc trưng thể loại.

Từ khóa: văn bản thông tin (informational texts), dạy học đọc hiểu (teaching reading comprehension), đặc trưng loại thể (genre characteristics)

TEACHING READING COMPREHENSION OF INFORMATIONAL TEXT IN GRADE 10 ACCORDING TO GENRE CHARACTERISTICS

Bui Thanh Van*, Hoang Thi Huyen Trang**, Duong Thi Trinh**, Vu Thi Ngoc Quynh**, Bui Thi Thanh Thao**

*Teacher at Viet-Uc Secondary School and High School, HCMC

**Literature Department, Ho Chi Minh City University of Education

Abstract: Determining the research object as the method of teaching reading comprehension of informational texts in Literature textbooks for grade 10, we mainly use the method of document research and questionnaire survey to determine the theoretical and practical basis of teaching reading comprehension of this genre in high schools. From there, we propose measures, test the urgency and feasibility of the proposals to improve the effectiveness of teaching reading comprehension of informational texts in high schools according to genre characteristics.

Keywords: informational texts, teaching reading comprehension, genre characteristics

Nhận bài: 20/05/2025

Phản biện: 15/06/2025

Duyệt đăng: 20/06/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Văn bản thông tin (VBTT) trong Chương trình Ngữ văn (CTNV) 2006 được gọi chung là văn bản nhật dụng, vốn không được quan tâm nhiều. Với CTNV 2018 và sách giáo khoa (SGK) Ngữ văn tương ứng, VBTT ngày càng khẳng định vai trò của mình trong nội dung dạy học đọc hiểu (DHĐH). Tuy nhiên, việc tăng thời lượng và đa dạng hóa tiểu loại trong DHĐH VBTT cũng như tầm quan trọng của loại VB này trong thực tế đời sống của HS khiến GV phải chú ý. Chính vì vậy, tìm cách DHĐH hiệu quả loại VB này không chỉ đóng góp quan trọng trong việc dạy học Ngữ văn ở lớp 10 mà còn góp phần bồi dưỡng về nhiều mặt cho HS, đáp ứng định hướng hình thành và phát triển NL, PC mà CT Ngữ văn 2018 đặt ra. Từ những lí do trên, chúng tôi chọn việc DHĐH VBTT làm đối tượng nghiên cứu.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU**2.1 Cơ sở thực hiện****2.1.1 Khái quát về VBTT****Khái niệm**

Theo CT Ngữ văn 2018, VBTT là VB chủ yếu dùng để cung cấp thông tin. [] Hiểu chi tiết hơn, VBTT là loại VB chủ yếu sử dụng việc mô tả, phân tích các thông tin (sự kiện, số liệu, sơ đồ, bảng biểu, hình ảnh...) nhằm thực hiện chức năng truyền đạt thông tin.

Phân loại

Trong CT Ngữ văn 2018, VBTT bao gồm nhiều kiểu VB như: VB thuật lại một sự kiện, VB giải thích một hiện tượng tự nhiên, VB giới thiệu một cuốn sách hoặc bộ phim, một danh lam thắng cảnh hoặc di tích lịch sử, VB giới thiệu một quy tắc hoặc luật lệ trong trò chơi hay hoạt động, Báo cáo khoa học, Bài phỏng vấn, VB đa phương thức.

Đặc điểm

Về ngôn từ: VBTT chứa nhiều thuật ngữ chuyên môn, nhiều lớp từ vựng kĩ thuật; ngôn ngữ của VBTT chính xác, cụ thể, ít dùng ẩn dụ, biểu tượng

Về hình thức trình bày: VBTT sử dụng các yếu tố nhằm làm nổi bật những khái niệm trọng tâm, làm rõ sự khác biệt giữa thông tin chính và thông tin phụ; các yếu tố hình thức bao gồm: các tiêu đề lớn, các tiêu đề phụ, mục lục, bảng tra cứu, bảng chú giải thuật ngữ, lời tựa, các đoạn văn, lời chú thích, hình minh họa,... VBTT có thể sử dụng các phương tiện khác để thể hiện nội dung hoặc minh họa cho nội dung như sơ đồ, biểu bảng, hình ảnh, âm thanh, kí hiệu,...

Về kiểu kết cấu: được trình bày theo những kết cấu đặc trưng như theo trình tự thời gian, trình tự không gian, nguyên nhân – kết quả, so sánh – đối chiếu, phân loại, miêu tả, ...

2.1.2 Yêu cầu cần đạt của CT Ngữ văn 2018 đối với việc DHDH VBTT ở lớp 10

Đọc hiểu nội dung:

Biết suy luận và phân tích mối liên hệ giữa các chi tiết và vai trò của chúng trong việc thể hiện thông tin chính của VB.

Phân tích và đánh giá được đề tài, thông tin cơ bản của VB, cách đặt nhan đề của tác giả; nhận biết được mục đích của người viết.

Đọc hiểu hình thức:

Nhận biết được một số dạng VBTT tổng hợp: thuyết minh có lồng ghép một hay nhiều yếu tố như miêu tả, tự sự, biểu cảm, nghị luận; giải thích được mục đích của việc lồng ghép các yếu tố đó vào VB.

Nhận biết và phân tích được sự kết hợp giữa phương tiện giao tiếp ngôn ngữ và các phương tiện giao tiếp phi ngôn ngữ để biểu đạt nội dung VB một cách sinh động, hiệu quả.

Phân tích, đánh giá được cách đưa tin và quan điểm của người viết ở một bản tin.

Liên hệ, so sánh, kết nối: Nêu được ý nghĩa hay tác động của VBTT đã đọc đối với bản thân.

2.1.3 Khảo sát GV về vấn đề DHDH VBTT ở lớp 10

Mục đích khảo sát: Nhằm đánh giá sát với thực trạng DHDH VBTT bằng việc làm rõ một số vấn đề chưa được nghiên cứu sâu, tìm ra các điểm mạnh, điểm yếu trong việc dạy học loại VB này để đáp ứng yêu cầu của CT Ngữ văn 2018.

Nội dung khảo sát: Đánh giá hiểu biết của GV về VBTT và thực trạng DHDH VBTT.

Đối tượng khảo sát: GV môn Ngữ văn bậc THPT.

Phương thức khảo sát

Thí điểm bộ phiếu hỏi: thực hiện ở cơ sở Riverside của trường TiH - THCS - THPT Việt Úc (VAS) và tiến hành chỉnh sửa.

Tiến hành khảo sát đại trà trong hệ thống các trường của VAS và các trường THPT trên địa bàn TPHCM, Phú Yên, Bà Rịa Vũng Tàu bằng phiếu hỏi.

Công việc khảo sát bằng phiếu hỏi được thực hiện online trong khoảng thời gian từ đầu tháng 11/2024 đến giữa tháng 11/2024, hầu hết các kết quả trả lời qua form được thu về sau 10 ngày, được 243 phần trả lời.

Thang đánh giá

Các nội dung cụ thể trong bảng hỏi được cho điểm theo thang điểm từ 1 – 4 tương ứng với các

lựa chọn của GV: 1 điểm – Không quan trọng, 2 điểm – Ít quan trọng, 3 điểm – Quan trọng, 4 điểm – Rất quan trọng.

Kết quả khảo sát:

Mức độ hiểu biết của GV đối với VBTT (Bảng 1), nội dung “Khái niệm VBTT” đạt điểm trung bình (ĐTB) cao nhất là 3.72 (độ lệch chuẩn [ĐLC]: 0.614), cho thấy giáo viên có sự nắm bắt tương đối tốt về định nghĩa VBTT. “Đặc điểm của VBTT” đứng thứ hai với ĐTB 3.64 (ĐLC: 0.621), trong khi “Phân loại VBTT” đạt điểm thấp nhất, chỉ 3.51 (ĐLC: 0.636), cho thấy đây là nội dung giáo viên còn ít nắm vững nhất.

Mức độ hiểu biết của GV với yêu cầu đọc hiểu VBTT theo chương trình lớp 10 (Bảng 2), yêu cầu về đọc nội dung có ĐTB cao nhất là 3.96 (ĐLC: 0.602), tiếp theo là đọc hình thức với ĐTB 3.93 (ĐLC: 0.608). Yêu cầu đọc liên hệ, so sánh, kết nối có ĐTB thấp hơn (3.87; ĐLC: 0.611), điều này cho thấy giáo viên vẫn còn gặp khó khăn ở kỹ năng đọc nâng cao như phân tích mối quan hệ và so sánh trong văn bản.

Những vấn đề cần chú ý khi dạy học VBTT (Bảng 3), nội dung được đánh giá quan trọng nhất là “Thông tin mà VB cung cấp” với ĐTB cao nhất là 3.97 (ĐLC: 0.603). Các yếu tố như “Khái quát về VB (thể loại, đề tài, bố cục)” và “Mục đích của người viết” có điểm số lần lượt là 3.86 và 3.64, cho thấy mức độ quan tâm tương đối. Tuy nhiên, yếu tố có điểm thấp nhất là “Mức độ vừa văn bản đối với bản thân”, chỉ đạt 3.72 (ĐLC: 0.614), phản ánh nhận thức của GV còn hạn chế về việc điều chỉnh độ khó của văn bản phù hợp với đối tượng học sinh.

Kết quả khảo sát cho thấy đã có nhiều GV ở TPHCM biết cách DHDH VBTT ở trường THPT theo đặc trưng thể loại và đã đạt được một số kết quả nhất định. Tuy nhiên, một số GV vẫn chưa thực sự hiểu đúng thể nào là dạy theo đặc trưng thể loại và vì sao cần phải dạy như vậy. Do đó, HS học VB nào chỉ biết VB đó và chưa biết cách đọc VB theo đặc trưng thể loại nên hiệu quả học chưa cao. Nếu giúp GV hiểu rõ tầm quan trọng của DHDH theo đặc trưng thể loại và biết cách DHDH VBTT theo đặc trưng thể loại thì có thể nâng cao được hiệu quả dạy học thể loại này ở trường THPT.

2.2 Những vấn đề cần chú trọng trong DHDH VBTT ở lớp 10 theo đặc trưng loại thể

2.2.1 Tìm hiểu khái quát về VB

Các nội dung cần tìm hiểu: thể loại, đề tài, nhan đề, bố cục của VB.

Mục đích: đáp ứng yêu cầu giúp HS nhận biết được dạng VBTT, có được ấn tượng chung và tóm tắt được nội dung chính của VB, phân tích được đề tài, thông tin cơ bản của VB, cách đặt nhan đề của tác giả.

2.2.2 Tìm hiểu những thông tin mà VB cung cấp

Các nội dung cần tìm hiểu: những thông tin mà tác giả muốn cung cấp cho độc giả về đối tượng được nói đến trong VB.

Mục đích: đáp ứng yêu cầu giúp HS huy động vốn hiểu biết cá nhân, sử dụng trải nghiệm cuộc sống của bản thân để đọc hiểu nhằm tìm kiếm, phát hiện, phân tích, suy luận ý nghĩa các thông tin, biết suy luận và phân tích mối liên hệ giữa các chi tiết và vai trò của chúng trong việc thể hiện thông tin chính của VB

2.2.3 Tìm hiểu những yếu tố hỗ trợ trong quá trình cung cấp thông tin

Các nội dung cần tìm hiểu: các yếu tố thuộc các phương thức biểu đạt khác bên cạnh thuyết minh (tự sự, biểu cảm, miêu tả,...) và các phương tiện giao tiếp phi ngôn ngữ (hình ảnh, số liệu,...). Các yếu tố này được sử dụng kết hợp để thực hiện mục đích giao tiếp nhất định, hoặc nhằm bổ sung thông tin, minh họa trực quan cho các nội dung được đề cập trong VB, tạo sự chú ý, tác động đến tâm lý, nhận thức của người đọc.

Mục đích: đáp ứng yêu cầu giúp HS nhận biết và phân tích được sự kết hợp giữa phương tiện giao tiếp ngôn ngữ và các phương tiện giao tiếp phi ngôn ngữ để biểu đạt nội dung VB một cách sinh động, hiệu quả.

2.2.4 Tìm hiểu mục đích của người viết

Các nội dung cần chú ý để tìm hiểu mục đích của người viết: các thông tin quan trọng trong VB, một số yếu tố hình thức của VB, các yếu tố hỗ trợ được sử dụng trong VB.

Mục đích: đáp ứng yêu cầu giúp HS đọc hiểu về nội dung của VBTT, huy động vốn hiểu biết cá nhân, sử dụng trải nghiệm cuộc sống của bản thân để tìm kiếm, phát hiện, phân tích, suy luận về quan điểm, thái độ, tư tưởng, tình cảm, cảm xúc,... được người viết gửi gắm trong VB, kết nối VB với bối cảnh lịch sử, văn hoá, xã hội, kết nối

VB với trải nghiệm cá nhân HS,... để hiểu sâu hơn giá trị của VB.

2.2.5 Rút ra bài học mà VB đã đọc gợi ra cho bản thân

Các nội dung cần chú ý để người đọc có thể rút ra bài học từ VBTT: các thông tin quan trọng trong VB, một số yếu tố hình thức của VB, các yếu tố hỗ trợ được sử dụng trong VB, mục đích của người viết.

Mục đích: đáp ứng yêu cầu giúp HS liên hệ, so sánh, kết nối khi đọc VB khi nêu được ý nghĩa hay tác động của VBTT đã đọc đối với bản thân, biết vận dụng, chuyển hoá những giá trị của VB thành niềm tin và hành vi ứng xử của cá nhân trong cuộc sống hằng ngày.

2.3 Khảo sát tính cấp thiết và tính khả thi của các đề xuất

2.3.1 Mục đích khảo sát: Trên cơ sở khảo sát các biện pháp DHDH VBTT đã đề xuất, từ đó chúng tôi có cơ sở kiểm định lại giả thuyết khoa học đã đưa ra.

2.3.2 Nội dung khảo sát

Để khảo sát các biện pháp DHDH VBTT, tác giả tiến hành thực hiện các nội dung sau:

- Khảo sát mức độ cần thiết của các biện pháp;
- Khảo sát tính khả thi của các biện pháp;

2.3.3 Thang đánh giá

Các nội dung cụ thể trong bảng hỏi được cho điểm theo thang điểm từ 1 – 3 tương ứng với các lựa chọn của GV: 1 điểm – Không khả thi, không cần thiết; 2 điểm – Khả thi, cần thiết; 3 điểm – Rất khả thi, rất cần thiết.

2.3.4 Đối tượng khảo sát (như đã trình bày trong phần 2.1.3)

2.3.5 Tiến trình khảo sát

Bước 1: Chuẩn bị các điều kiện tiến hành khảo sát (bao gồm: xác định mục đích, nội dung khảo sát; xây dựng phiếu khảo sát các đối tượng điều tra; chuyển thành đường link để khảo sát trực tuyến).

Bước 2: Tiến hành gửi đường link khảo sát các đối tượng điều tra.

Bước 3: Thống kê số liệu và xử lý kết quả điều tra.

2.3.6 Kết quả khảo sát

Kết quả khảo sát cho thấy, các biện pháp đều được đánh giá mang tính cần thiết, với điểm trung bình dao động từ 2.395 đến 2.777.

Bảng. Kết quả khảo sát mức độ cần thiết của các biện pháp

TT	Biện pháp	Mức độ cần thiết				
		Rất cần thiết	Cần thiết	Không cần thiết	Điểm TB (M)	Thứ bậc
1	Khái quát về VB (thể loại, đề tài, bố cục)	96	147	0	2.395	5
2	Tìm hiểu thông tin mà VB cung cấp	138	105	0	2.567	4
3	Tìm hiểu những yếu tố hỗ trợ	183	60	0	2.753	2
4	Xác định mục đích của người viết	189	54	0	2.777	1
5	Rút ra ý nghĩa của văn bản đối với bản thân	174	69	0	2.716	3

Tương tự như tính cần thiết, kết quả khảo sát thi của các biện pháp đã đề xuất với điểm trung bình dao động từ 2.604 đến 2.975.

Bảng. Kết quả khảo sát mức độ khả thi của các biện pháp

TT	Biện pháp	Mức độ cần thiết				
		Rất cần thiết	Cần thiết	Không cần thiết	Điểm TB (M)	Thứ bậc
1	Khái quát về VB (thể loại, đề tài, bố cục)	216	27	0	2.888	2
2	Tìm hiểu thông tin mà VB cung cấp	237	6	0	2.975	1
3	Tìm hiểu những yếu tố hỗ trợ	147	96	0	2.604	5
4	Xác định mục đích của người viết	174	69	0	2.716	4
5	Rút ra ý nghĩa của văn bản đối với bản thân	201	42	0	2.827	3

Như vậy, các biện pháp mà tác giả đưa ra đều được đánh giá cao ở mức độ cần thiết, khả thi. Điều này phản ánh các biện pháp tương ứng với yêu cầu cần đạt về DHĐH thể loại, đáp ứng định hướng dạy học Ngữ văn theo hướng tiếp cận năng lực, đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục trong giai đoạn hiện nay.

III.KẾT LUẬN

Như CTNV 2018 đã quan niệm, mục đích chủ yếu của dạy đọc trong nhà trường phổ thông là giúp HS biết đọc và tự đọc được VB; thông qua đó mà bồi dưỡng, giáo dục phẩm chất, nhân cách HS. Đối tượng đọc gồm các loại VB, trong đó có

VBTT. Mỗi kiểu VB có những đặc điểm riêng, vì thế cần có cách dạy đọc hiểu VB phù hợp. Qua khảo nghiệm, có thể thấy những đề xuất của chúng tôi đã tìm được tiếng nói chung với GV bậc THPT trong địa bàn TPHCM về biện pháp DHĐH gắn với đặc trưng thể loại đáp ứng yêu cầu của CTNV 2018. Chúng tôi cũng tin rằng có thể áp dụng mô hình nghiên cứu này cho những thể loại khác trong CT và SGK Ngữ văn bậc THPT; từ đó giúp GV hiểu rõ tầm quan trọng của DHĐH theo đặc trưng thể loại và biết cách DHĐH VBTT theo đặc trưng thể loại để góp phần nâng cao hiệu quả DHĐH ở trường THPT.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2016). Phương pháp tổ chức lớp học theo mô hình trường học mới. H.: Đại học Sư phạm.
- [2] Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018). Sách giáo khoa theo định hướng phát triển năng lực (Tài liệu hội thảo). H.: Giáo dục Việt Nam.
- [3] Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018). Chương trình giáo dục phổ thông – Môn Ngữ văn. H.: Giáo dục Việt Nam.
- [4] Dương Thị Hồng Hiếu. Tổ chức cho học sinh tương tác trong quá trình đọc văn bản. Tạp chí Khoa học Đại học Sài Gòn (2016), Số 36 (11), tr. 20 – 29.
- [5] Dương Thị Hồng Hiếu. Học hợp tác: Cơ sở khoa học, khái niệm và hình thức vận dụng. Tạp chí Khoa học Đại học Sư phạm Tp. Hồ Chí Minh (2017), Số 4b (14), tr. 127 – 137.
- [6] Nguyễn Phước Bảo Khôi, Phùng Thị Vân Anh. Một số ý kiến về việc dạy học văn bản thông tin, Tạp chí Khoa học Đại học Sài Gòn, Số chuyên đề Bình luận Văn học niên giám 2017, 143 – 151
- [7] Nguyễn Thị Hồng Nam (chủ biên), Dương Thị Hồng Hiếu. (2016). Giáo trình Phương pháp dạy đọc văn bản. Đại học Cần Thơ